

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2023-1-2.8>

Костицький В. В.,
доктор юридичних наук,
академік (дійсний член) Національної академії правових наук України,
професор кафедри теорії права та держави
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Голова Вченої Ради
Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи
ORCID: 0000-0003-1692-9810

Єрмоленко В. М.,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені В. З. Янчука
Національного університету біоресурсів та природокористування
ORCID: 0000-0002-4295-4158

ПРАВО НА ЕКОЛОГІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ ТА ІНФОРМАЦІЮ ПРО СТАН І ЗМІНИ КЛІМАТУ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

RIGHT TO ENVIRONMENTAL INFORMATION AND INFORMATION ON THE CONDITION AND CHANGES OF CLIMATE: ISSUES OF THE THEORY OF ENVIRONMENTAL LAW

У статті автори розглядають питання важливості категорійно-понятійного апарату наукових досліджень, про сучасне розуміння інформації та права на інформацію у контексті екологічної безпеки, захисту і реалізації екологічних прав та такого їх виду, як кліматичні права. Надаючи визначення поняттям інформація, інформаційне право та інформаційні права автори виходять із того, що сьогодні інформація є одним з ключових понять для багатьох галузей знань, а його значимість тісно пов'язана з правом регулюванням, яке охоплює усі сфери суспільного життя. Надано аналіз поняттю інформація та інформаційні права у законодавстві України у порівнянні з нормами міжнародного права, зокрема, положеннями Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (1992 р.), вимог Кіотського протоколу (1997 р.) та Паризької угоди про зміну клімату (2015 р.) Право на екологічну інформацію та інформацію про стан і зміни клімату розглядається як самостійне суб'єктивне право, яке дозволяє людині вільно шукати, передавати, створювати, одержувати та поширювати екологічну інформацію будь-яким законним способом. Важливим елементом права на інформацію є право на доступ до екологічної інформації та інформації про стан і зміни клімату, яке автори розуміють як конституційне право людини, передбачене частиною 2 статті 34 та частиною 2 статті 50 Конституції України, за якою кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення, а така інформація ніким не може бути засекречена. Звертається увага на те, що правовий режим інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформації про стан і зміни клімату визначається законодавством України і міжнародними договорами України, та констатується що законодавство України ще не досягло уніфікації цього поняття, наявний термінологічний різнобій, у законодавстві ряд є синонімічних визначень – «екологічна інформація», «інформація про стан навколишнього природного середовища», «інформація про стан довкілля» тощо. Праву на екологічну інформацію, зокрема і про інформацію про стан клімату, кореспондує обов'язок екологічного інформування, який покладено на державу і реалізується через уповноважені органи сприяє інформуванню суспільства шляхом надання доступу до екологічної інформації.

Ключові слова: екологічні права людини, інформаційні права, право на екологічну інформацію, право на інформацію про стан і зміни клімату, право на доступ до екологічної інформації, право на доступ до інформації про стан і зміни клімату, сталий розвиток.

In the article, the authors consider the importance of the categorical and conceptual apparatus of scientific research, about the modern understanding of information and the right to information in the context of environmental security, protection and implementation of environmental rights and their type, such as climate rights. Defining the concepts of information, information law and information rights, the authors proceed from the fact that today information is one of the key concepts for many fields of knowledge, and its significance is closely related to legal regulation, which covers all spheres of social life. An analysis of the concept of information

and information rights in the legislation of Ukraine is provided in comparison with the norms of international law, in particular, the provisions of the UN Framework Convention on Climate Change (1992), the requirements of the Kyoto Protocol (1997) and the Paris Agreement on Climate Change (2015)). The right to environmental information and information about the state and climate change is considered as an independent subjective right that allows a person to freely search, transmit, create, receive and disseminate environmental information in any legal way. An important element of the right to information is the right to access to environmental information and information about the state and climate changes, which the authors understand as a constitutional human right, provided for in part 2 of article 34 and part 2 of article 50 of the Constitution of Ukraine, according to which everyone is guaranteed the right to free access to information about the state of the environment, about the quality of food products and household items, as well as the right to its distribution, and such information cannot be classified by anyone. Attention is drawn to the fact that the legal regime of information on the state of the environment (ecological information) and information on the state and changes in climate is determined by the legislation of Ukraine and international treaties of Ukraine, and it is stated that the legislation of Ukraine has not yet reached the unification of this concept, there is a variety of terminology, in the legislation a number of there are synonymous definitions – «ecological information», «information about the state of the natural environment», «information about the state of the environment», etc. The right to environmental information, in particular, information about the state of the climate, corresponds to the duty of environmental information, which is entrusted to the state and is implemented through authorized bodies, which contributes to informing society by providing access to environmental information.

Key words: *environmental human rights, information rights, the right to environmental information, the right to information about the state and climate change, the right to access to environmental information, the right to access information about the state and climate change, sustainable development.*

Право в сучасному житті регулює найрізноманітніші суспільні відносини. Відповідно, власне правового категоріально-понятійного апарату для ефективного правового регулювання може бути недостатньо. Особливо за умови використання в праві так званих «нерідних» категорій, що спостерігається у наукових дослідженнях все частіше. Прикладом тут може служити використання терміну «інформація», який походить ще від латинського «informatio» походить (кореня «form» – «форма», до якого приєднується префікс «in» – «у, всередині»), що етимологічно означає «те, що знаходиться всередині форми», тобто зміст [1, с. 249].

У словникових джерелах «інформація» в перекладі з латинської буквально означає «ознайомлення», «роз'яснення», «викладення»: «1) відомості про які-небудь події, ситуації, чийсь діяльність тощо; 2) «відомості про навколишній світ, процеси, які в ньому відбуваються, про події, ситуації, чийсь діяльність, що їх сприймають людина і живі організми, машини та інші системи» [2, с. 368].

Оскільки інформація є одним з ключових понять для багатьох галузей знань, його значимість тісно пов'язана з правим регулюванням, яке охоплює усі сфери суспільного життя [3, с. 26]. У правовій системі України на сьогодні сформувалась самостійна публічна галузь права – інформаційне право, предметом якої є інформаційні відносини, що виникають при здійсненні інформаційних процесів – виробництва, збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, передачі, розповсюдження та споживання інформації.

Ці поняття наразі унормовані у законодавстві, зокрема, у статті 1 Закону України «Про інформацію» (інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на

матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [4]), а також у частині 1 статті 200 Цивільного кодексу України [5].

Отже, право на екологічну інформацію та право на інформацію про стан і зміни клімату є самостійними суб'єктивними правами, які дозволяють людині вільно шукати, передавати, створювати, одержувати та поширювати таку інформацію будь-яким законним способом. Це право відіграє важливу роль у правовому житті та розвитку суспільства, активно впливає на процеси формування та реалізації права людини на доступ до інформації. Юридичний характер суб'єктивного права на екологічну інформацію та інформацію про стан і зміни клімату визначається особливостями його регулювання, специфічним соціальним змістом, формою правового закріплення та співвідношенням досліджуваного права з іншими правами й свободами людини [6, с. 42].

Право на доступ до інформації в Україні є конституційним правом людини, яке впливає із частини 2 статті 34 Конституції України: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [7]. Що стосується права на екологічну інформацію та інформацію про стан і зміни клімату, то це право конституційно закріплено у частині 2 статті 50 Конституції України: «Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена» [7].

Важливість конституційного закріплення цих прав дозволяє розглядати їх як природні права людини: стан довкілля впливає на життєдіяльність людини, тому право на екологічну інфор-

мацією та стан і зміни клімату, інформації про якість харчових продуктів і предметів побуту, є невід'ємною частиною системи прав людини.

Правовий режим інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформації про стан і зміни клімату визначається законодавством України та міжнародними договорами України. Інформація про стан навколишнього середовища, за винятком інформації про розташування військових об'єктів, не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом.

На сьогодні спостерігаємо множинність законодавчого визначення поняття екологічної інформації, до якої відноситься і інформація про стан і зміни клімату. У законодавстві присутні такі поняття, як «екологічна інформація» або «інформація про стан довкілля» (Закон України «Про інформацію» [4], «інформація про стан навколишнього природного середовища» (Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [8]. Офіційні переклади Директиви 2003/4/ЄС від 28 січня 2003 р.: «Про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄС» [9] або «Про доступ громадськості до інформації про навколишнє природне середовище та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄС» також надають різне визначення екологічної інформації, що обумовлює можливість різного трактування цього права людини у діяльності органів державної виконавчої влади та органах правосуддя.

Природно, що найзмістовніше визначення екологічної інформації маємо у статті 2 Орхуської конвенції 1998 р.: «Екологічна інформація» означає будь-яку інформацію в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи будь-якій іншій матеріальній формі про: а) стан таких складових навколишнього середовища, як повітря і атмосфера, вода, ґрунт, земля, ландшафт і природні об'єкти, біологічне різноманіття та його компоненти, включаючи генетично змінні організми, та взаємодію між цими складовими; б) фактори, такі як речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні заходи, угоди в галузі навколишнього середовища, політику, законодавство, плани і програми, що впливають або можуть впливати на складові навколишнього середовища, зазначені вище в підпункті а), і аналізі затрат і результатів та інший економічний аналіз і припущення, використані в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються; с) стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових навколишнього середовища або через ці складові, фактори, діяльність або заходи, зазначені вище в підпункті б) [10].

Правовий механізм реалізації права на екологічну інформацію і права на інформацію про

стан і зміни клімату визначається профільними для інформаційної сфери Законами України: «Про інформацію» [4] та «Про доступ до публічної інформації» [11]. Відповідно до статті 22 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» з метою збору, обробки, збереження та аналізу інформації про стан довкілля та прогнозування його змін створюється державна система моніторингу навколишнього природного середовища [8].

Окрім того, стаття 25 цього Закону України покладає обов'язок екологічного інформаційного забезпечення відповідно на центральний орган виконавчої влади (Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля)), обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації органи місцевого самоврядування; підприємства, установи та організації, діяльність яких може негативно вплинути або впливає на стан навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людей, зобов'язані забезпечувати вільний доступ населення до інформації про стан навколишнього природного середовища [8]. Тобто, обов'язок екологічного інформування покладено на державу і реалізується через уповноважені органи сприяє інформуванню суспільства шляхом надання доступу до екологічної інформації.

Право на екологічну інформацію може бути абсолютним (у випадках безспірного надання відповідної інформації за запитом) та відносним (коли особа стає учасником еколого-інформаційних відносин, збирає її, поширює тощо). Таке порушене право на екологічну інформацію має бути поновлено. Законом «Про інформацію» (ст. 49) передбачено відшкодування матеріальної та моральної шкоди, якщо така заподіяна. Розмір відшкодування визначається судом. За порушення цього права передбачена адміністративна (ст. 91-4 КУпАП [12]) та кримінальна (ст. 238 КК України [13]) відповідальність.

Разом з тим, у законодавстві та ст. 4 Орхуської Конвенції 1998 р. [10] встановлені певні обмеження на доступ до екологічної інформації та інформації про стан і зміни клімату з метою дотримання режиму воєнного або надзвичайного стану або з вимог в правил судочинства з метою забезпечення національної безпеки, захисту права інтелектуальної власності, комерційної таємниці чи приватного життя особи.

На сучасному етапі розвитку суспільства інформація про проблеми впливу глобальних змін клімату на екосистему Землі, про їхнє відвернення та пом'якшення виходять на перший план як на міжнародному, так і на національному рівнях. Саме тому особливої актуальності набуває завдання, пов'язане з виробленням концептуальних підходів до вирішення зазначених проблем у контексті Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (1992 р.) [14], вимог Кіотського

протоколу (1997 р.) [15] та Паризької угоди про зміну клімату (2015 р.) [16].

Оскільки стан і зміни клімату є однією з найбільш важливих та складних глобальних проблем людства, що може проявлятися як загрози парникового ефекту внаслідок антропогенної діяльності, реакції кліматичної системи на підвищення рівня забруднення атмосферного повітря і водних ресурсів та землі, шумового та електромагнітного забруднення довкілля внаслідок перевищення гранично допустимих рівнів впливу акустичного, електромагнітного, іонізуючого та інших фізичних і біологічних чинників на довкілля, [17, с. 291], функціонування транспорту, енергетики, промисловості, нагромадження двоокису вуглецю, актуалізується потреба у розробці та реалізації відповідних заходів захисту клімату на національному та міжнародному рівні. Першочергове значення тут мають попереджувальні заходи. На це спрямовані зокрема підписання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату на планеті, реалізація якої потребує ефективного міжнародного реагування на зміну клімату та пом'якшення наслідків такого процесу.

На виконання цієї Конвенції в Україні створюється система моніторингу навколишнього природного середовища, за яким об'єкти, які шкідливо впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища, види та кількість шкідливих речовин, які потрапляють у навколишнє природне середовище,

види й обсяги шкідливих фізичних та біологічних впливів на нього підлягають державному обліку. Введено певні застережні вимоги щодо виробництва, перевезення, експлуатації, проектування, екологонебезпечних об'єктів, рекультивації, переробки, захоронення небезпечних речовин, діяльності суб'єктів господарської діяльності, яка може провокувати зміни стану атмосфери. В еколого-правовій літературі висловлює обгунтована думка, яка заслуговує підтримки, щодо затвердження постановою Кабінету Міністрів України конкретного переліку видів діяльності, що можуть впливати на стан клімату і супроводжуватися негативними кліматичними змінами.

Висновки. Під екологічною інформацією (інформацією про стан і зміни клімату) розуміємо повні, достовірні, своєчасні та вичерпні дані, знання, навички або відомості про стан довкілля, його компоненти та взаємодію між ними, екологічні загрози та небезпеки, заходи та засоби охорони, а також освітні та виховні заходи, доступ до яких спрямований на забезпечення реалізації та захисту конституційних прав та інтересів людини, забезпечення сприятливого для життя довкілля. Обумовлене конституційними вимогами право на екологічну інформацію та інформацію про стан і зміни клімату охоплює право кожного на отримання повних, достовірних, своєчасних та вичерпних даних про стан довкілля, його компоненти та взаємодію між ними, екологічні загрози і небезпеки та заходи захисту від них.

Список використаних джерел:

1. Філософський енциклопедичний словник / під головною редакцією В. І. Шинкарука. К. : Абрис, 2002. 742 с.
2. Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: ВД «ШКОЛА», 2011. 1008 с.
3. Костецька Т.А. Інформаційне право України: навч. посіб. К.: КНТЕУ, 2009. 170 с.
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1136>
6. Каложний К.Р. Юридична природа суб'єктивного права на інформацію. *Юридичний вісник*. 2015. № 3 (36). С. 42–46.
7. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
9. Про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС Директива 2003/4/ЄЕС від 28 січня 2003 р.
10. Орхуська конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: прийнята IV Конференцією міністрів захисту довкілля, Орхус, Данія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text
11. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
13. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

14. Рамкова Конвенція про зміну клімату: прийнята Конференцією ООН з проблем навколишнього середовища та розвитку, Ріо-де-Жанейро, 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text Україна підписала Конвенцію в червні 1992 р., ратифікувала її в жовтні 1996 р., а у серпні 1997 р. стала Стороною Конвенції. Згідно з цим документом Україна прийняла 1990 р. як базовий для оцінювання антропогенних емісій вуглекислого газу та інших парникових газів, які не контролює Монреальський протокол.

15. Кіотський кліматичний протокол 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text

16. Паризька угода про зміну клімату: 21 Конференції сторін Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату 12 грудня 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161?find=1&text=%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4#Text

17. Шульга М.В. Національні правові аспекти зміни клімату. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.15. С. 291–297.